

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΑ

Ἀχιλλεὺς Γ. Χαλδαιάκης

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΑ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ

ΑΘΗΝΑ 2010

Βυζαντινὴ Μουσικολογία – 1

Ἐπιστημονικὴ Διεύθυνση Σειράς:
Ἀχιλλεὺς Γ. Χαλδαιάκης
Ἐπίκουρος Καθηγητὴς Βυζαντινῆς Μουσικολογίας,
Τμήματος Μουσικῶν Σπουδῶν Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Γενικὴ ἐπιμέλεια: Ἀχιλλεὺς Γ. Χαλδαιάκης

Ἐπιμέλεια ἔκδοσης: Δήμητρα Μονιοῦ

Σχεδιασμὸς ἐξωφύλλου - Σελιδοποίηση: Μαρία Μασμανίδου

Ἐκτύπωση - Βιβλιοδεσία: Ἀφοὶ Παπαδάκη Ε.Π.Ε. (Δερβενίων 7, 106 80 Ἀθήνα)

Copyright ©:

© Ἐκδοτικὸς Ὄργανισμὸς Π. Κυριακίδη Α.Ε.

© Ἀχιλλεὺς Γ. Χαλδαιάκης

ISBN: 978-960-6775-437

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ

ΕΔΡΑ: Κάλβου 63-65, 114 74 Ἀθήνα, τηλ.: 210 64 35 322

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

Μητροπόλεως 62, 105 63 Ἀθήνα, τηλ.: 210 32 27 830

Ἀγίας Σοφίας 40, 546 22 Θεσσαλονίκη, τηλ.: 2310 241 613

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: www.ekdoseis-kyriakides.gr

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟ: info@ekdoseis-kyriakides.gr

*Στοὺς φοιτητὲς καὶ στὶς φοιτήτριες
τοῦ Τμήματος Μουσικῶν Σπουδῶν
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΚΔΟΣΗ κειμένων ενός συγγραφέα, κειμένων που τὸ καθένα τους ἔχει τὴν αὐτοτελή του (συγγραφικὴ καὶ ἐκδοτική) ἱστορία, ἀποτελεῖ βέβαια παλαιὸ ἀκαδημαϊκὸ ἔθος· κι ἐνῶ πάντοτε ἔλεγα, ἀναλογιζόμενος κατ’ ἐαυτόν, ὅτι δὲν θὰ «ὑπέκυπτα» σὲ παρόμοιο «πειρασμό», ἰδοὺ τώρα πού (κατὰ ἐπίσης παλαιότατη ἰδεολογικὴ ἀρχή) ἡ «ἐπίνοια ψεύδει τὴν γνώμη».

Συγκεντρώνω, λοιπόν, ἐδῶ 33 κείμενά μου, γραμμένα κατὰ τὴν 17ετία 1992-2009, κείμενα πού κοινὸ συνεκτικὸ τους στοιχεῖο εἶναι ἡ ἀναφορὰ σὲ ποικίλες παραμέτρους συγκεκριμένου γνωστικοῦ ἀντικειμένου· τῆς **βυζαντινῆς μουσικολογίας**. Στοιχειοθετεῖται ἔτσι ὁμώνυμο βιβλίο, ὑπὸ τὸν σχοινοτενὴ ἀλλὰ περιγραφικὸ –νομίζω– τίτλο **Βυζαντινομουσικολογικά**, ἓνα βιβλίο πού ἐγκαινιάζει μάλιστα σχετικὴ ἐκδοτικὴ σειρά (κάτω ἀπὸ ἀνάλογη προμετωπίδα· **Βυζαντινὴ Μουσικολογία**), μιὰ σειρά τὴ διεύθυνση τῆς ὁποίας μοῦ ἐμπιστεύθηκε ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος Π. Κυριακίδη.

Προσπάθησα ἐδῶ νὰ ταξινομήσω αὐτὰ τὰ κείμενά μου σὲ ἐπιμέρους ἐνότητες· ὑπογραμμίζω τὸ ρῆμα –προσπάθησα–, διότι τὸ ἐγχείρημα ἀνάλογης ὁμαδοποίησης δὲν ἦταν πάντοτε ἐφικτό. Πάντως, σχετικὰ μὲ αὐτὴν τὴν ἀπόπειρα κατηγοριοποίησης αὐτοτελῶν κειμένων ἐνὸς συγγραφέα, διάβασα πρόσφατα (στὸ βιβλίο τοῦ Μάνου Κοντολέοντα, *Σχεδὸν ἔρωτας*, Ἀθήνα 2006, σσ. 162-163) τὰ ἀκόλουθα ἐνδιαφέροντα σχόλια, πού ἐπειδὴ μὲ ἀντιπροσωπεύουν ἀπόλυτα τὰ ἀντιγράφων κι ἐδῶ: «... τὸ ἔργο ἐνὸς συγγραφέα, ἂν κάποιος τὸ δεῖ στὸ σύνολό του, δὲν διαθέτει πάνω ἀπὸ ἓναν, δύο, ἔστω τρεῖς θεματικὸς ἄξονες. Αὐτοὺς τοὺς ἄξονες ἐγὼ τοὺς ὀνομάζω συγγραφικὰς ἐμμονές κι εἶναι ἐκεῖνες πού πυροδοτοῦν τὴν ἐμπνευση [...] Κάτω ἀπὸ αὐτὴν τὴ διάθεση διαπίστωσα πὼς μερικὰ κείμενά μου, σπαρμένα δῶθε κεῖθε, θὰ μπορούσαν,

ἀν θρισκόντουσαν ὅλα μαζί, νὰ φωτίσουν μὲ κάπως πολύχρωμο τρόπο τὶς συγγραφικὲς ἐμμονές μου. Ἐνα μυθιστόρημα, μιὰ συλλογὴ διηγημάτων μὲ ἐνιαῖο θεματικὸ πυρῆνα, μπορεῖ νὰ δείχνουν τὸ τί ἔλκει τὸν δημιουργό τους, ἀλλὰ τὸ κάνουν μὲ τρόπο κάπως αὐταρχικό, ἴσως καὶ κάπως ὀριοθετημένο. Ἀλλὰ μιὰ συλλογὴ κειμένων ποὺ γράφτηκαν χωρὶς προηγούμενο προγραμματισμὸ συνύπαρξης φανερώνει τὶς συγγραφικὲς ἐμμονές μὲ τρόπο περισσότερο ἐλεύθερο καὶ ἐντέλει ἴσως καὶ πλέον τεκμηριωμένο. Τέτοια “ἔκθετα”, κατὰ κάποιον τρόπο, κείμενα – ὅμως καὶ ἄλλα ποὺ τὴν “ἐπίσημη” θέση τους ἀλλοῦ, σὲ ἄλλα ἔργα μου τὴν ἔχουν – μάζεψα, λοιπόν, καὶ θέλησα νὰ τοὺς δώσω διαφορετικὲς καὶ ἴσως τὶς τελευταῖες τους πιά πινελιές...».

Ἀναλογικά, λοιπόν, προέκυψαν κι ἐδῶ τρεῖς θεματικὲς ἐνότητες, ποὺ ὀρίζουν ἰσάριθμα μέρη αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ἐνότητες στὶς ὁποῖες ἔδωσα ἀντίστοιχες – περιγραφικὲς τῆς θεματικῆς τους – ρουμπρίκες (: Θεωρία – Μελοποιία – Ἱστορία), ἐνῶ δύο ἀκόμη κείμενα τοποθετήθηκαν σὲ θέση (οἶονεῖ) εἰσαγωγῆς καὶ ἐπιλόγου ὅλου τοῦ ἔργου. Σ’ ὅλα τὰ κείμενα, γραμμένα κατὰ διαφορετικὴ χρονικὴ περίοδο καὶ γιὰ ξεχωριστὴ τὸ καθένα τους περίσταση, διατήρησα τὴν ἀρχικὴ τους ἐκδοχή, τόσο ὡς πρὸς τὴ διατύπωση (γλωσσικὸ ἰδίωμα, ὀρθογραφία, κ.λπ.) ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό τους (ὀρισμένες, λίγες, ἀναγκαῖες προσδῆκες ἔκανα μόνον στὰ κείμενα Α.6 καὶ Γ.14)· ἀντικατέστησα, ὅμως, κάποιες διατυπώσεις (λέξεις ἢ ἐπιμέρους ἐκφράσεις), δηλωτικὲς τῆς περιστάσεως κατὰ τὴν ὁποία τὸ καθένα κείμενο συντάχθηκε καὶ πρωτοπαρουσιάστηκε (ἀνακοίνωση σὲ συνέδριο, ὁμιλία ἐνώπιον εἰδικοῦ κοινοῦ, κ.ο.κ.), χρησιμοποιώντας στὴ θέση τους ἄλλες ἀντίστοιχες, οὐδέτερες, περισσότερο ταιριαστὲς στὴν παρούσα πλέον συγκυρία (συν)δημοσίευσής τους (μόνον στὸ κείμενο Γ.13, ἀλλὰ καὶ στὸ ἀντὶ ἐπιλόγου ἀντίστοιχο, ἀπάλειψα, γιὰ παρόμοιους λόγους, κάποιες ἐκτενέστερες περιχοπές). Σὲ ἄλλα κείμενα (π.χ. τὰ Β.5, Γ.1, Γ.4, Γ.6, ἢ καὶ τὸ ἀντὶ ἐπιλόγου) κράτησα ἀκόμη τὸν πρωτογενῆ δοκιμιακὸ χαρακτήρα τους, μὲ ἀποφύγῃ ὑποσελίδιου ὑπομνηματισμοῦ τους, ἀλλὰ μὲ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία νὰ μνημονεύεται ἀναλυτικὰ στὸ τέλος καθενός. Γι’ αὐτὴν τὴν (ἀναπόφευκτη) ἀνομοιομορφία ἐπικαλοῦμαι βέβαια τὴν ἐπιείκεια τῶν ἐντευζομένων ἀναγνωστῶν.

Ἡ οὐσιαστικότερη παρέμβασή μου ἀφορᾷ στὴ βιβλιογραφία, καθὼς ἔχρινα σκόπιμο νὰ ἐνοποιήσω, γιὰ τὸ σύνολο τοῦ βιβλίου, τὸν τρόπο μνείας τῶν ὑποσημειούμενων βιβλιογραφικῶν παραπομπῶν. Χρησιμο-

ποίησα ἔτσι ἐδῶ ἓνα ἐνιαῖο σύστημα σχετικῶν βραχυγραφιῶν, οἱ ὁποῖες ἐμφαίνονται ἀναλυτικὰ στὴ σχετική, ἐκτενῆ, ἐνότητα τῆς βιβλιογραφίας ποὺ παρατίθεται (ταξινομημένη, ἐπίσης, κατὰ θεματικές ἐνότητες) στὸ τέλος τοῦ βιβλίου. Ὑπ’ αὐτὴν τὴν ἔννοια, τὸ σύνολο τῶν ὑποσημειώσεων ποὺ ἀπαντοῦν στὸ παρὸν βιβλίο ἀναδιατυπώθηκε μεθοδολογικά, μὲ νέο, ἐνιαῖο καὶ συστηματικό, τρόπο· κατ’ αὐτὴ τὴν ἀναδιατύπωση προχώρησα βέβαια καὶ σὲ περαιτέρω βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση ὅλου τοῦ ἔργου, μὲ τὴν προσθήκη (ὅπου αὐτὸ κρίθηκε ἀπολύτως ἀναγκαῖο) νεότερων (τῶν κυριότερων γιὰ κάθε περίπτωση) βιβλιογραφικῶν παραπομπῶν. Γενικά, θεωρῶ αὐτὸ τὸ corpus τῶν κειμένων μου «ἀνοικτὸ» καὶ ἐν δυνάμει «ἐξελισσόμενο», τόσο στὸ ἐπίπεδο τῆς συνεχοῦς βιβλιογραφικῆς ἐνημέρωσής του, ὅσο καὶ σ’ ἐκεῖνο τῆς προσθήκης νέων ἢ καὶ τῆς ἀναμόρφωσης τῶν ἤδη καταχωρισμένων σ’ αὐτὸ κειμένων· εὐελπιστῶ δέ, σὲ μελλοντικές ἴσως ἐπανεκδόσεις τοῦ ἔργου, ἢ συνολικὴ μορφή του νὰ βελτιωθεῖ καὶ τὰ ὅποια ἀναπόφευκτα ἀβλεπτήματα νὰ λείφουν...

Ἐγκάρδιες εὐχαριστίες ὀφείλω πρὸς ὅλους τοὺς (φανεροὺς καὶ ἀφανεῖς) συντελεστὲς τῆς παρούσας ἔκδοσης. Πρωτίστως βέβαια πρὸς τὴ διεύθυνση τοῦ ἐκδοτικοῦ ὀργανισμοῦ Π. Κυριακίδη, ποὺ ὄχι μόνον συγκατένευσε στὴν ἔνταξη τοῦ παρόντος (ἀλλὰ καὶ ἐνὸς ἀκόμῃ ποὺ ἀκολουθεῖ) πονήματός μου στὴ σειρά τῶν ἐκδόσεών του, ἀλλὰ καὶ μοῦ ἐμπιστεύθηκε τὴν εὐθύνη καὶ ἐπιμέλεια μιᾶς νέας θεματικῆς ἐνότητάς τους, ποὺ ὑπὸ τὸν τίτλο Βυζαντινὴ Μουσικολογία πρωτοφανερῶνεται ἀκριβῶς μὲ τὰ δύο αὐτὰ ἔργα μου. Ἐχωριστὴ εἶναι ἡ εὐγνωμοσύνη μου καὶ πρὸς τὸν ἀγαπητὸ φίλο καὶ συνάδελφο Ἀντώνιο Παναγιώτου, ἀναπληρωτὴ καθηγητὴ τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας, ποὺ τὸν εὐχαριστῶ κι ἀπὸ ’δῶ θερμότατα γιὰ τὴ θετική του εἰσήγηση, ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλη συμπαράστασή του πρὸς ἐπίτευξη αὐτοῦ τοῦ ἐκδοτικοῦ ἐγχειρήματος. Εὐχαριστίες ἀπευθύνονται ἀκόμῃ πρὸς τὸ προσωπικὸ τοῦ τυπογραφείου τῶν φιλόκαλων ἀδελφῶν Παπαδάκη· ἰδίως στὴν ἐπιμελὴ καὶ εὐφάνταστη τεχνικὴ παρέμβαση τῆς φίλτατης Μαρίας Μασμανίδου χρωστᾶται πολλὰ ἡ τελικὴ ἐμφάνιση τοῦ παρόντος βιβλίου. Τὰ μουσικὰ κείμενα ποὺ καταχωρίζονται ἐδῶ γράφτηκαν στὸ σύνολό τους (μὲ τὴ σηματοδοσειρὰ “Stathis Series”) ἀπὸ τὸν ὁμηγερέα καὶ ρέκτη τυπογράφο

Γιάννη Σούκη, πρὸς τὸν ὁποῖο καὶ ἀπευδύνονται ἐπίσης οἱ εἰλικρινεῖς εὐχαριστίες μου. Σὲ δύο μόνον περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκε τυπογραφικὴ ἐκδοχὴ τῆς παρασημαντικῆς κατασκευασμένη ἀπὸ τοὺς ἀγαπητοὺς ὁμότεχνους Γιώργο Βασιλείου (σημαδοσειρὰ «Μαρτυρία») καὶ π. Κωνσταντῖνο Τερζόπουλο (σημαδοσειρὰ «Εἰφέσιος»), ἐνῶ τέλος καὶ γιὰ κάποια μαρτυρικὰ ἢ ρυθμικὰ σύμβολα, καταχωρισμένα σὲ ὀρισμένες ὑποσημειώσεις, χρησιμοποιήθηκε ἡ ἀντίστοιχη σημαδοσειρὰ «Βυζαντινὴ Κάλαμος» τοῦ φίλου καθηγητῆ Παναγιώτη Μπακάλη· ὅλους τοὺς εὐχαριστῶ ιδιαίτερα.

Ἡ 17ετία πού ὀρίζει τὸ χρονικὸ πλαίσιο προσωπικῆς ἐρευνητικῆς ἐργασίας γιὰ τὴ σύνταξη τῶν κειμένων πού καταχωρίζονται ἐδῶ, συμπίπτει, κατὰ εὐτυχὴ συγκυρία, μὲ τὸ ἀντίστοιχο διάστημα τῆς θητείας μου ὡς διδάσκοντος στὸ Τμῆμα Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Πρῶτοι, στίς περισσότερες περιπτώσεις, οἱ φοιτητὲς καὶ οἱ φοιτήτριες τοῦ συγκεκριμένου Τμήματος διαισθάνθηκαν τίς ἐρευνητικὲς ἀναζητήσεις μου, ἀφουγκράστηκαν τίς συγγραφικὲς ἀνησυχίες μου. Μὲ ἀφορμὴ πολλὰ ἀπὸ τὰ κείμενα πού καταχωρίζονται ἐδῶ ἀναπτυσσόταν συχνὰ μεταξύ μας ἕνας ἐποικοδομητικὸς διάλογος, πού γιὰ μένα τουλάχιστον ἐξελάμβανε μιὰ μορφή «συμμελέτης» ἢ καὶ συν-ἐρευνας. Θὰ παρατηροῦσα, μάλιστα, ὅτι οἱ ἐκδηλές ἀντιδράσεις τους, καθὼς νέες ιδέες ἀντανακλοῦσαν στὸ ἐκκολαπτόμενο ἐρευνητικὸ ἐνδιαφέρον τους, ξεπέρασαν ἴσως τὰ ὅρια τῆς ἀπλῆς «συμπαράστασης» καὶ ἄγγιζαν ἐκεῖνα τῆς (ἔμμεσης ἢ καὶ ἀκούσιας ἔστω) «συμμετοχῆς». Προσηκόντως, λοιπόν, τὸ παρὸν πόνημα τοὺς ἀφιερώνεται...

Α.Γ.Χ.